

УДК 811.111'373.7'276.6/34

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ПІДМОВІ ПРАВА: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Софія Бігун

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)*

Проаналізовано семантичні особливості фразеологічних одиниць підмови права та їхніх класифікацій. Увагу акцентовано на використанні фразеологізмів правниками у виступах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, підмова права, експресивність, семантичний потенціал, емоційно-експресивне забарвлення.

Еволюційні чинники в суспільстві впливають безпосередньо як на саму людину, так і на мову, розвиток якої найповніше відображений у її лексичному та термінологічному складі. Будь-які нові поняття потребують номінації, що і є причиною появи нових термінів. У процесі становлення та розвитку англійська мова накопичила достатньо мовних ресурсів, які збагатили та доповнили її семантично. Предметом нашого дослідження є особливий пласт – фразеологія, яка в лінгвістиці ще недостатньо досліджена в аспекті семантичного та конотативного наповнення у виступах правників.

Як наука, фразеологія виокремилася лише в ХХ ст. Питання теорії фразеології вивчали В. Виноградов, Є. Поливанов, Л. Булаховський, В. Архангельський, В. Мокієнко, В. Жуков, О. Мелерович, В. Гак, Л. Скрипник, М. Алефіренко, Л. Авксентьев, М. Демський, О. Смирницький, О. Кунін, Н. Амосова, А. Альохіна. Серед іноземних мовознавців назвемо Ш. Баллі та Л. Сміта та ін.

З посиленням інтеграційних процесів і міжнародних правових зв'язків певної уваги набуває вивчення промов правників із залученням юридичної фразеології. Оскільки мова права постійно еволюціонує, то важливо з'ясувати, яку семантичну й емоційно-експресивну роль відіграють фразеологізми в текстах промов правників.

Розпочнемо з того, що єдиного та однозначного тлумачення термінів “фразеологія” та “фразеологізм” досі не випрацьовано. О. Кунін наводить таке визначення: “фразеологія – це наука про фразеологічні одиниці, тобто про стійкі сполучення слів з ускладненою семантикою, які не утворюються за структурно-семантичними моделями змінних сполучень, що їх утворюють” [4, с. 5]. Таке трактування, на наш погляд, є найповнішим серед інших.

Аналіз словника О. Куніна засвідчив, що в англійській мові кількість фразеологізмів у юридичних текстах виступів суттєва; це пов'язано з її важливою роллю в юриспруденції англосовного суспільства.

Оскільки термін “фразеологізм” є предметом фразеології як науки, то мовознавці

пояснюють його значення по-різному. Зазвичай, такі поняття як “фразеологічна одиниця” та “фразеологізм” мають ідентичне значення. Зокрема, В. Виноградов стверджує, що “ідіоми, або фразеологічні зрощення, характеризуються семантичною неподільністю, абсолютною непохідністю значення цілого з його компонентів” [2, с. 124]. Н. Амосова виокремлює фраземи та ідіоми, “які мають цілісне значення, і на відміну від фразем, є одиницями постійного контексту”. [1] Відповідно, В. Мокієнко розуміє поняття фразеологізму як “порівняно стійке, відтворюване, експресивне сполучення лексем, що має цілісне значення” [5, с. 5]. Отже, у наведених тлумаченнях домінує цілісність і неподільність фразеологізму як одного з його семантичних особливостей.

Зазначимо, що фразеологія тісно пов’язана з іншими галузями, зокрема, з психологією, оскільки особливість людської психіки – одна з важливих передумов виникнення фразеологізмів. У цьому руслі заслуговують на увагу класичні праці В. фон Гумбольта, Ф. де Соссюра та О. Потебні, які засвідчують, що семантичну природу мовних явищ треба шукати у психіці та ментальності людини.

В. фон Гумбольдт та Н. Телія, акцентуючи увагу на семантичному потенціалі фразеологізмів, наявності у їхній структурі внутрішньої та зовнішньої форм, наголошують, що фразеологізми є продуктом ментальної свідомості, який відтворює спосіб осмислення дійсності у процесі комунікації. Внутрішня форма фіксує певну ситуацію або її фрагмент, історичний факт, подію тощо. Тобто мовленнєву ситуацію переосмислюють так, що за нею закріплюються лише суттєві смислові зв’язки. Згодом переосмислена ситуація у вигляді фрагмента, потрапляє в мовленнєву картину певного лінгвокультурного соціуму, і її використовують для опису аналогічної ситуації [7] завдяки актуалізації спільного семантичного компонента – інваріанта.

Фразеологізми надають мовленню правників емоційного й експресивного забарвлення. Такої думки дотримується В. Мокієнко, який вважає, що це одні з головних характеристик ідіоми [5, с. 5]. Як бачимо, фразеологія оперує суттєвою базою засобів, надаючи мові права особливого семантичного потенціалу. Більшість фразеологічних одиниць у текстах правників позначають ті ж самі поняття, які можна передати загальноживаними словами та описовими конструкціями. Проте фразеологізми суттєво відрізняються від синонімічних слів і словосполучень смисловими нюансами, емоційністю та експресивністю. Для підтвердження цієї думки наведемо такі приклади: *to be in the red – to be broken, having no money – бути в боргах; in the black and white – in a very clear way – чорним по білому; to appear out of the blue – from nowhere, unexpectedly – з’явитись зненацька, “ні з того ні з сього”* тощо.

Як зазначено вище, поєднання у фразеологізмах номінативних та емоційно-оцінних елементів дає змогу комунікантам, зокрема, правникам, використовувати у виступах фразеологізми не лише для передавання логічного змісту думки, а й для вираження емоційного ставлення до розгляду відповідної судової справи.

Нижче наведено огляд класифікацій фразеологізмів. Наприклад, В. Виноградов пропонує структурно-семантичний поділ за трьома типами: *фразеологізми зрощення, фразеологічні сполуки, фразеологічні єдності*. О. Кунін аналогічно поділяє фразеологізми на такі три розділи: власне фразеологізми, або ідіоми, ідіофразеоматизми та фразеологізми неідіоматичного характеру. Такий розподіл ґрунтується на різних типах значення фразеологізмів: від більш до менш ускладнених [4, с. 2, 26].

Цікавою у цьому плані є класифікація фразеологізмів П. Єрченко за смислорозрізнавальною функцією на такі: *проміжні фразеологічні одиниці, з ідіоматичним змістом, з нормативним змістом та ілюстративні* [3, с. 1–3]. Така класифікація дає повніше та ширше уявлення про семантичне й емоційно-експресивне наповнення фразеологічних одиниць у промовах правників.

Наголосимо, що наявність у виступах ідіом не свідчить про надлишок мовних засобів, оскільки відмінність ідіом від слів найповніше виражена в їхньому експресивному потенціалі. Фразеологізми заповнюють ніші в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити номінування нових понять реальності. Необхідно також врахувати те, що саме фразеологізми є не лише окресленням денотата, а й самим процесом пізнання. Окрім того, естетичний аспект мови семантично підсилюється саме за допомогою фразеологізмів. Наведені нижче приклади підтверджують сказане: *to catch smb. red-handed – to catch smb. during his or her committing a crime – зловити на гарячому; straw bond – ненадійна порука (солом'яна порука), to throw the book at smb – винести вирок про максимальний термін ув'язнення.*

Перш ніж перейти до фактологічної частини, зробимо короткі коментарі щодо важливості юридичних фразеологізмів у судових процесах, виступах правників як об'єкта нашого дослідження.

Існує значна кількість фразеологізмів у підмові права, які використовують у виступах юристів. Наприклад, у юридичній термінології є фразеологізми, які вживають, відповідно, у розгляді судової справи. Наприклад, *to jail to appear to court – ухилитися від появи в суді, grand of bail – клопотання про взяття на поруки, criminal records – судимість, to try on the case – судити* тощо. Отже, під час слухання судової справи учасники процесу вживають певні фразеологізми, скажімо: *in due course of law – належна, відповідна правова процедура, first offender- осуджений вперше, old offender – рецидивіст* та інші, які відіграють суттєву роль у сенсі впливу на опонента та присутніх на судовому процесі. Вагому роль у суді відіграють також виступи адвокатів, насичені фразеологізмами.

У передмові до юридичного тезауруса Бертон колишній суддя Верховного Суду США В. Дуглас наголосив на важливості значення слова у судових процесах: *“In the English language, each word may have several meanings. Often, it is the use of a specific word or term upon which a case or controversy may hinge. Only by using precise language can the waters remain clear and unmuddied allowing justice to take its course unfettered by those who would mislead or misrepresent”* [цит. за Тарасовою Т. І. 2003. С. 119]. Часто від того, як правник спланує свій виступ, залежить кінцевий результат справи, що інколи важить більше, ніж докази та свідчення очевидців. Наприклад: *to give proof by – довести пред'явити докази, to meet conditions – задовольнити згідно з умовами, to be recommended for mercy – заслужувати пощади* тощо.

Отже, щоб справити переконливе враження на присутніх і досягнути позитивного результату у вирішенні судової справи, досвідчені адвокати виважено вживають фразеологізми, цитати з художніх творів, латинські та крилаті вислови, аби надати виступові колоритності, ерудованості та логічності викладу думки.

Зазвичай, у професійній сфері правники використовують фразеологізми (colloquial terms), які містять оцінні елементи, наприклад: *death case – справа, за якою, згідно з*

законом, засуджений заслуговує на смертну кару; *yes-or-no-question* – *перехресний допит*; *Philadelphia lawyer* – *досвідчений юрист, який знає ходи і виходи в усіх юридичних тонкощах*, та ін. [8].

Додамо, що використання фразеологізмів у юридичній сфері пов'язане з застосуванням вербономінантів – дієслівно-іменних словосполучень, наприклад, *prevent rejection* – *допустити шлюб*, *perpetrate a crime* – *скоїти злочин*, *take a position* – *займати посаду*, *assign responsibility* – *покласти відповідальність*, *to keep order* – *дотримуватись порядку* та ін. Вербономінанти не лише називають дію, а й надають їй певних додаткових смислових відтінків. Про це зазначає Л. Сміт, виокремлюючи групу фразем, до складу яких входять “фразеологічні дієслова” – словосполучення, які складаються з дієслів та прислівників [6, с. 89].

За нашими спостереженнями, оцінка реальності може виникати на термінологічному та фразеологічному рівнях. Скажімо, *light sentence* – *покарання легкої форми*, *evidence-in-chief* – *основний доказ*, *dying declaration* – *заява на смертному ложі*, *wrongful dismissal* – *неправомірне звільнення*, *Act of God* – *стихійне лихо* та ін. Таку оцінку передають за допомогою словосполучень, у яких один з компонентів конотативно насичений. Часто конотативний компонент може бути пріоритетним, оскільки виникає суттєва необхідність передати ставлення до реальних процесів, ситуацій тощо. Наприклад: *underworld market* – *злочинний ринок*, *willful disobedience* – *свідомий непослух* та ін.

Одним зі шляхів фразеологічного наповнення є метафора. Наприклад, В. Мокієнко вважає метафору лінгвістичним чинником створення дійсності [5, с. 167]. **Метафоричний** тип переосмислення є найпоширенішим, як перенесення найменування з одного денотата на інший, та асоціації з ним на засадах реальної чи уявної подібності [4, с. 124]. Метафора за суттю є прихованим порівнянням (скороченим порівнянням). Зокрема, за подібністю з'явилися значення численних фразеологізмів. Важливу роль у формуванні фразеологізму субмови права відіграє перенесення за функцією як різновид метафоричного, оскільки в його основі є також подібність, тільки не за формою, а за функцією.

Отже, можемо стверджувати, що фразеологія та предмет її вивчення в структурному і семантичному ракурсах – надзвичайно складні явища, які очікують дослідження в перспективі. Різнібічні погляди на семантичну природу фразеологізмів потребують різносторонніх підходів до їхнього дослідження. Дослідження, присвячені цій проблемі, засвідчують, що виникнення та вживання фразеологізмів у мовленні правників, їхня семантична природа пов'язані з ментальністю та психікою людини. Вивчення саме англійських юридичних фразеологізмів допомагає вирішити низку питань, пов'язаних з їхньою семантикою, когнітивним і конотативним потенціалом.

Юридичні фразеологізми – це майже завжди яскраві, образні вирази, які є важливим експресивним засобом мови правників, що потребують у перспективі подальшого дослідження та висвітлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 208 с.

2. *Виноградов В. В.* Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М., 1977. – 254 с.
3. *Єрченко П. Г.* Класифікація фразеологічних одиниць / П. Г. Єрченко // Іноз. філологія. – 1994. – Вип. 4. – С. 8–12.
4. *Кунин А. В.* Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 336 с.
5. *Мокиенко В. М.* Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М. : Высшая школа, 1989. – 98 с.
6. *Смит Л. П.* Фразеология английского языка / Л. П. Смит ; пер. с англ. А. Р. Игнатьева. – М., 1959. – 342 с.
7. *Телия В. Н.* Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия ; АН СССР ; Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
8. *Англо-український фразеологічний словник / за ред. К. Т. Баранцева. К., 1969. – 1051 с.*
9. *Collins V. H.* A Second Book of English Idioms. With Explanations / V. H. Collins. – London, New York, Toronto : Longman, Green and CO, 1958b. – 256 p.
10. *Dictionary of Modern Legal Usage.* Bryan A. Garden, 1987. – 458 p.
11. *Smith L. P.* Words and Idioms. Studies in the English Language / L. P. Smith. – London, 1948. – 228 p.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2011

Прийнята до друку 19.02.2011

PHRASEOLOGICAL UNITS IN SUBLANGUAGE OF LAW: CLASSIFICATION AND SEMANTIC POTENTIAL

Sofiya Bihun

*The Ivan Franko National University in L'viv
(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)*

This article deals with the analysis of semantic peculiarities of phraseological units in sublanguage of law and its classifications. Attention is paid to using of legal idioms in speeches of legal officials.

Key words: phraseological units, sublanguage of law, expressiveness, semantic potential, emotional- expressive colouring.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В ОБЛАСТИ ПРАВА: КЛАССИФИКАЦИЯ И СЕМАНТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Софія Бігун

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)*

Проанализировано семантические особенности фразеологических единиц и их классификаций. Внимание уделено принципам использования юридических фразеологизмов в выступлениях юридических должностных лиц.

Ключевые слова: фразеологическая единица, область правоведения, экспрессивность, семантический потенциал, экспрессивно-эмоциональная насыщенность.